

Sara Salih

Εισαγωγή στην Τζούντιθ Μπάτλερ

Sara Salih: *Εισαγωγή στην Τζούντιθ Μπάτλερ*
© για την ελληνική γλώσσα, εκδόσεις OPOSITO,
Πρώτη έκδοση: Ιούνιος 2018
ISBN: 978-618-83429-4-1

Τίτλος πρωτότυπου: *Judith Butler*
Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 2002
Copyright © Routledge, Taylor & Francis Group
ISBN: 978-0-4152-1519-0

Μετάφραση: Μιχάλης Μεντίνης
Επιστημονική επιμέλεια: Κωστούλα Μάκη
Διόρθωση κειμένου: Μαρία Στασινοπούλου
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Ευτυχία Ηλιάδου
Σελιδοποίηση: Κώστας Κεχαγιάς
Υπεύθυνος έκδοσης: Μιχάλης Μεντίνης

Sara Salih

Εισαγωγή στην Τζούντιθ Μπάτλερ

Μετάφραση: Μιχάλης Μεντίνης

Επιστημονική επιμέλεια: Κωστούλα Μάκη

Περιεχόμενα

Πρόλογος επιμελήτριας	9
Σύντομο σημείωμα για τη μετάφραση/επιμέλεια	13
Γιατί Μπάτλερ;	15
Βασικές έννοιες	39
1. Το υποκείμενο	41
2. Το κοινωνικό φύλο	75
3. Το βιολογικό φύλο	119
4. Η γλώσσα	159
5. Ο ψυχισμός	187
Μετά την Μπάτλερ	213
Περαιτέρω διάβασμα	239
Βιβλιογραφία	257
Ευρετήριο όρων	265

2. Το κοινωνικό φύλο

Από τη φαινομενολογία στη «θηλυκότητα»

Το *Αναταραχή φύλου* (1990· επανέκδοση το 1999) είναι πιθανώς το πιο γνωστό έργο της Μπάτλερ μέχρι σήμερα, και θεωρείται ευρέως ως το σημαντικότερο βιβλίο της. Οι θεωρητικοποιήσεις της Μπάτλερ για την επιτελεστική ταυτότητα έχουν περιγραφεί ως *sine qua non* (δηλ. η απαραίτητη προϋπόθεση) του μεταμοντέρνου φεμινισμού (Shildrick, 1996), ενώ άλλοι έχουν υποστηρίξει πως αυτές οι ιδέες ώθησαν τη φεμινιστική θεωρία προς νέες κατευθύνσεις (McNay, 1999: 175). Ακόμη και στοχαστές που διαφωνούν με το βιβλίο, θα πρέπει να παραδεχτούν ότι έχει ασκήσει και συνεχίζει να ασκεί μεγάλη επιρροή και είναι σημαντικό σε πολλά διαφορετικά πεδία.

Πώς μετακινείται η Μπάτλερ από τη φαινομενολογία προς τα ερωτήματα για τη «θηλυκότητα» και την «αρρενωπότητα»; Συνιστά αυτή η μετακίνηση μια ρήξη στη σκέψη της και μια αλλαγή κατεύθυνσης; Και ποιο είναι το αποτέλεσμα όταν μία εξαιρετική χεικελιανή στρέφει την προσοχή της σε τρέχουσες αντιπαραθέσεις για το βιολογικό/κοινωνικό φύλο και τη σεξουαλικότητα; Θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε το *Αναταραχή φύλου* ως μια ριζοσπαστική απομάκρυνση από το *Subjects of Desire* (Υποκείμενα της επιθυμίας), και αν και θα ήταν επίσης εσφαλμένο να επιχειρούσαμε να σχεδιάσουμε μία γραμμική εξέλιξη στη σκέψη της Μπάτλερ, παρόλα αυτά είναι σημαντικό να έχουμε επίγνωση των φαινομενολογικών και χεικελιανών νημάτων που διαπερνούν όλο το έργο της. Η επιθυμία, η αναγνώριση και η ετερότητα παραμένουν ακόμη σε μεγάλο βαθμό στη σκέψη της Μπάτλερ στο *Αναταραχή φύλου*, όπως επίσης και η συγκρότηση του υποκειμένου, και οι τρόποι με τους οποίους η ταυτότητα, και ειδικά η έμφυλη ταυτότητα, κατασκευάζεται από τον λόγο και μέσα σε αυτόν (Butler, 1999b: xix).

Το *Αναταραχή φύλου* δεν είναι ένα πολύ μεγάλο βιβλίο σε μέγεθος, αλλά το εύρος των φιλοσοφικών και θεωρητικών του αναφορών είναι μεγάλο, και μερικές φορές μπορεί να φαίνεται ότι προϋποθέτει από σας να έχετε προηγούμενη γνώση των επιχειρημάτων και των συζητήσεων στα οποία αναφέρεται η Μπάτλερ. Και όχι μόνο αυτό, αλλά ίσως να βρεθείτε στη θέση να αγωνίζεστε να καταλάβετε ένα κείμενο του οποίου οι βασικές θεωρητικές αρχές είναι δύσκολο να γίνουν αντιληπτές. Οι αναγνώστες για τους οποίους η «Τζούντιθ Μπάτλερ» είναι συνώνυμη της «επιτελεσματικότητας» ίσως να μπουν στον πειρασμό να πάνε κατευθείαν στις σχετικές ενότητες τόσο του παρόντος κεφαλαίου όσο και του ίδιου του βιβλίου *Αναταραχή φύλου*. Ωστόσο, ένας από τους λόγους για τους οποίους οι θεωρίες της Μπάτλερ έχουν παρεξηγηθεί, είναι ακριβώς επειδή έχουν θεωρητικά «συρρικνωθεί» με αποπλαισίωση του κειμένου και απλουστεύσεις. Θα είχε περισσότερο νόημα το *Αναταραχή φύλου* να διαβαστεί από την αρχή μέχρι το τέλος, ακόμη κι αν το βρείτε δύσκολο στην αρχή, και, όπως με όλα τα κεφάλαια αυτού του βιβλίου, δε θα πρέπει να θεωρήσετε τη δική μου περιγραφή για τις θεωρίες της Μπάτλερ ως υποκατάστατο της ανάγνωσης των ίδιων της των κειμένων.

Δεδομένου ότι η Μπάτλερ είναι μία *συγκρητική* συγγραφέας (δηλ. με ευρύ θεωρητικό φάσμα), το παρόν κεφάλαιο δεν μπορεί να προσφέρει λεπτομερείς συζητήσεις για όλους τους στοχαστές και τις θεωρίες από τις οποίες αντλεί, αλλά θα εστιάσει αντίθετα σε μερικές κεντρικές αναφορές του *Αναταραχή φύλου*: θα εξετάσει δηλαδή τη φουκωική κριτική του υποκειμένου, την ανάγνωση της Μπάτλερ για τον δομισμό, τις ψυχαναλυτικές και φεμινιστικές θεωρίες, καθώς και τη δική της θεωρητικοποίηση των μελαγχολικών και επιτελεστικών ταυτοτήτων. Σε αυτό το στάδιο όροι όπως ο φουκωισμός, η μελαγχολία και η επιτελεστικότητα ίσως να μη σας είναι οικείοι, αλλά θα εξηγηθούν στις ενότητες που ακολουθούν.

Μπάτλερ το βιολογικό και κοινωνικό φύλο είναι «φαντασματικές» πολιτισμικές κατασκευές, οι οποίες περιγράφουν και ορίζουν το σώμα. Η Μπάτλερ εξηγεί ότι η αποτυχία της Μπαρμπίν να συμμορφωθεί με τους έμφυλους διπολισμούς αποκαλύπτει την ασάθεια αυτών των κατηγοριών, θέτοντας έτσι υπό αμφισβήτηση το φύλο ως υπόσταση και τη βιωσιμότητα ουσιαστικών όπως «άνδρας»-«γυναίκα» (ό.π.: 24). Η ασυμφωνία φύλου, ή τελικά η πραγματική αναταραχή φύλου όπως αναπαριστάται παραδειγματικά από την Μπαρμπίν, αποδεικνύει ότι το φύλο είναι μια πλασματική κατασκευή (ό.π.: 24), κάτι που οδηγεί την Μπάτλερ να υποστηρίξει ότι το «φύλο δεν είναι ένα ουσιαστικό (αλλά) αποδεικνύεται ότι είναι επιτελεστικό, που σημαίνει ότι συγκροτεί την ταυτότητα που υποτίθεται ότι είναι. Υπό αυτήν την έννοια, το φύλο είναι πάντα πράττειν, αν και όχι το πράττειν ενός υποκειμένου που μπορεί να ειπωθεί ότι προϋπάρχει της πράξης» (ό.π.: 25). Αυτή είναι μία από τις πιο δύσκολες αλλά και με τη μεγαλύτερη επιρροή ιδέες της Μπάτλερ, και θα συζητηθεί στις ενότητες που ακολουθούν.

Βγαίνοντας από την ντουλάπα

Αν και η Μπάτλερ υποστηρίζει ότι το φύλο περιορίζεται από της δομές εξουσίας μέσα στις οποίες εντοπίζεται, επιμένει επίσης για τις δυνατότητες πολλαπλασιασμού και ανατροπής μέσα από τους περιορισμούς αυτούς. Η περιγραφή του φύλου ως «πράξης» και «σωματικού στίλ» μπορεί να σας οδηγήσει να το σκεφτείτε ως μια δραστηριότητα που μοιάζει με την επιλογή ενός ρούχου από μια ήδη-υπάρχουσα γκαρνταρόμπα. Αν και η Μπάτλερ απορρίπτει ρητά μια τέτοια αναλογία στο επόμενο βιβλίο της, *Σώματα με σημασία*, για την ώρα η αναλογία αυτή εξυπηρετεί τον σκοπό μας. Αρχικά, θα πρέπει, σαφέστατα, να ξεμπερδεύουμε με την έννοια της «ελεύθερης επιλογής», αφού από τη στιγμή που ζείτε σε ένα

νομικό πλαίσιο ή μέσα σε μια δεδομένη κουλτούρα, υπό καμία έννοια η επιλογή σας δεν μπορεί να είναι ολοκληρωτικά «ελεύθερη», και είναι πολύ πιθανόν να «επιλέγετε» τα μεταφορικά σας ρούχα ώστε να ταιριάζουν με τις προσδοκίες ή ίσως και τις απαιτήσεις των συνομήλικων σας ή των συναδέλφων σας στη δουλειά, ακόμη και αν δεν συνειδητοποιείτε ότι το κάνετε. Επιπλέον, το εύρος των διαθέσιμων ρούχων καθορίζεται από παράγοντες όπως η κουλτούρα σας, η εργασία σας, το εισόδημά σας και η κοινωνική σας θέση.

Στο μπατλερικό σχήμα των πραγμάτων, αν αποφασίζετε να αγνοήσετε τις προσδοκίες και τους περιορισμούς που σας επιβάλλουν οι συνομήλικοι, οι συνάδελφοι, κτλ. «φορώντας ένα φύλο», που για κάποιο λόγο θα ενοχλούσε όσους έχουν εξουσία πάνω σας ή τους ανθρώπους από τους οποίους επιζητάτε επιδοκιμασία, τότε δεν θα μπορούσατε απλώς να επανεφεύρετε τη μεταφορική σας έμφυλη γκαρνταρόμπα ή να αποκτήσετε μία εντελώς καινούρια (και ακόμη κι αν μπορούσατε να το κάνετε, θα περιοριζόσασταν εμφανώς από ό,τι είναι διαθέσιμο στα μαγαζιά). Αντίθετα, θα έπρεπε να μεταποιήσετε τα ρούχα που ήδη έχετε προκειμένου να σηματοδοτήσετε ότι δεν τα φοράτε με έναν «παραδοσιακό» τρόπο -σχίζοντάς τα, ράβοντας πάνω τους πούλιες ή φορώντας το μπρος πίσω ή το πάνω κάτω. Με άλλα λόγια, η επιλογή του φύλου σας περιορίζεται, όπως και η επιλογή ανατροπής του -που ίσως κάνει να φαίνεται πως αυτό που κάνετε δεν είναι σε καμία περίπτωση «επιλογή» ή «ανατροπή» του φύλου σας.

Η αναλογία είναι κάπως πρόχειρη, αλλά σας δίνει μια ιδέα για τους τρόπους με τους οποίους οι έμφυλες επιλογές είναι περιορισμένες και μάλλον όχι «ελεύθερες». Επιπλέον, αυτό το μοντέλο έμφυλης ταυτότητας εγείρει ερωτήματα σχετικά με την *εμπρόθετη δράση* (δηλ. την επιλογή και τη δράση) και τον δρώντα: αν συγκρίνουμε το φύλο με την επιλογή ντυσίματος από μια περιορισμένη γκαρνταρόμπα, τότε για μια ακόμη φορά θα πρέπει να

3. Το βιολογικό φύλο

Το θέμα της ύλης

Τώρα που έχετε διαβάσει το *Αναταραχή φύλου*, έχετε πεισθεί πλήρως ότι το φύλο είναι το αποτέλεσμα παρά η αιτία ενός λόγου, και είστε έντονα δύσπιστοι με την κατηγορία του «υποκειμένου», αφού γνωρίζετε ότι κατασκευάζεται στη βάση ενός βίαιου αποκλεισμού εκείνων των «Άλλων» που με κάποιο τρόπο δε συμμορφώνονται με την ετεροφυλοφιλική μήτρα. Αν και σας ανησυχεί η εγγενώς αντιθετική φύση της ταυτότητας, παρηγορείστε κάπως με τις δυνατότητες για εμπρόθετη δράση και ανατροπή που διανοίγονται όταν η χεγκελιανή διαλεκτική (το υποκείμενο που κατασκευάζεται μέσω της αντίθεσης) συμπληρώνεται από ένα φουκωικό μοντέλο για την εξουσία (την εξουσία ως πολλαπλή, διάχυτη, γενεσιουργό αντίσταση). Με πλήρη αντίληψη για τη διαφορά ανάμεσα στην επιτελεστικότητα και την επιτέλεση, απασχολείτε τώρα τη σκέψη σας επινοώντας τρόπους μέσα από τους οποίους το φύλο σας, που γνωρίζετε πως είναι μια λογοθετικά κατασκευασμένη ακολουθία πράξεων, μπορεί να επανα-εκδραματιστεί ενάντια στην ετεροφυλοφιλική μήτρα. Ίσως να σκέφτεστε ακόμη για τη δική σας μελαγχολική έμφυλη ταυτότητα και να αναρωτιέστε πώς θα μπορούσατε να «κάνετε» το φύλο σας διαφορετικά, ώστε να σηματοδοτεί επιθυμίες που αναγκαστήκατε να απορρίψετε για να συγκροτήσετε τον εαυτό σας ως ένα σταθερό υποκείμενο. Ίσως να μην είναι πολύ πρακτικό να εμφανιστείτε αύριο στη δουλειά μεταμφιεσμένοι, αλλά είστε σίγουροι πως πρέπει να υπάρχουν λιγότερο δραματικές επιτελεστικές πράξεις οι οποίες θα στρέψουν αποτελεσματικά την προσοχή στη θεσπισμένη και κατασκευασμένη φύση του φύλου.

Μέχρι εδώ καλά, αν εξαιρέσουμε την άβολη συνήθεια που έχω υιοθετήσει να σας απευθύνομαι προσωπικά. Όσα έχετε αντιληφθεί στο πλαίσιο του κοινωνικού φύλο είναι πολύ σημαντικά, αλλά τι

γίνεται με το σώμα; Είναι εύκολο να ισχυριζόμαστε ότι το κοινωνικό φύλο είναι κατασκευασμένο -και δεν χρειάζεται μεγάλη φαντασία για να συμφωνήσει κανείς με την ντε Μποβουάρ ότι «γυναίκα δεν γεννιέσαι, αλλά μάλλον γίνεσαι», αλλά δεν θα πρέπει να δεχτούν και η ντε Μποβουάρ και η Μπάτλερ ότι η «γυναίκα» (αλλά και ο «άνδρας») ως κατασκευή δεν περιλαμβάνει το βιολογικό φύλο; Εντάξει, οι άνθρωποι δεν γεννιούνται «άνδρες» ή «γυναίκες», αλλά οι προαναφερόμενες θεωρητικοί θα πρέπει να παραδεχτούν ότι κάποιοι γεννιούνται «αρσενικοί» ή «θηλυκοί». Το να το αρνηθούμε θα ήταν σαν να καίμε τα χλωρά μαζί με τα ξερά. Δεν έχει πει κανείς στην Μπάτλερ από πού έρχονται τα μωρά; Ή, όπως το θέτει η ίδια στον πρόλογο του *Σώματα με σημασία*, δεν θα μπορούσε κάποιος απλώς να της μιλήσει ιδιαιτέρως; (Butler, 1993: x).

Το σώμα και ο λόγος

Στην πραγματικότητα, ο ισχυρισμός της Μπάτλερ ότι τα σώματα κατασκευάζονται λογοθετικά δεν θα έπρεπε να μας εκπλήσσει, αφού έχει ασχοληθεί ήδη με το θέμα της «ύλης» στα δύο της άρθρα για την ντε Μποβουάρ, σε ένα πρώιμο κείμενο για τον Φουκώ («Foucault and the Paradox of Bodily Inscriptions» [Ο Φουκώ και το παράδοξο των σωματικών εγγραφών]) και στο *Αναταραχή φύλου*. Σε όλα αυτά τα έργα η Μπάτλερ απορρίπτει τον διαχωρισμό του βιολογικού και κοινωνικού φύλου, και στο *Αναταραχή φύλου* φτάνει στο σημείο να βεβαιώνει ότι το βιολογικό φύλο είναι κοινωνικό φύλο. Αν δεχτούμε ότι το σώμα δεν μπορεί να υπάρξει εκτός του έμφυλου λόγου, θα πρέπει επίσης να παραδεχτούμε ότι δεν υπάρχει σώμα που δεν είναι από πάντα ήδη έμφυλο. Αυτό δεν σημαίνει πως δεν υπάρχει το υλικό σώμα, αλλά ότι μπορούμε να κατανοήσουμε αυτήν την υλικότητα μόνο μέσω του λόγου. «Ως τόπος πολιτισμικών ερμηνειών, το σώμα είναι μια υλική πραγματικότητα που έχει ήδη εντοπιστεί και οριστεί μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο», γράφει